

K poetice Pana Tadeáše

Plechota, M.: Od titulu do Epilogu. Studia i szkice o Panu Tadeuszu. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2000.

Katovická univerzita založená v 60. letech se stává v mnoha ohledech centrem slavistického bádání. Stačí upozornit na rusistické série, ale také na bohemika nebo polonika. Právě z posledně jmenované oblasti pochází poetologická knížka M. Piechoty. Autor analyzuje erbovní dílo polské literatury obecně a polského romantismu zvláště, které se díky filmu dostalo znovu a nově do polského povědomí, vědomí a podvědomí jako experimentální výtvor, který v řadě aspektů souzní s podobnými pokusy včetně děl Goethových a Puškinových.

Piechotova monografie se skládá ze sedmi kapitol a jedné přílohy, vlastně portrétu katovického editora *Pana Tadeáše*. Začíná přiznačně titulem. Jednak se již zde objevuje tradiční filiace s textem *Pamiętki Soplicy* Henryka Rzewuského, jednak se ukazuje, že titul *Pan Tadeusz czyli Ostatni zajazd na Litwie. Historia szlachecka z r. 1811 i 1812 we dwunastu księgach wierszem, przez Adama Mickiewicza* není titulem původním. Z hlediska titulogonie (geneze titulu) a titulologie název oscilloval mezi „viděním“ a „zpěvy“ (viz Byronovy „cantos“) k dvojlennému modelu Goethova *Heřmana a Doroty* (*Tadeusz i Zosia*) až k portrétu šlechtice a jeho začlenění do širšího celku (viz Ignacy Krasicki: *Pan Podstoli*, 1778, 1784, 1798; Alexander Fredro: *Pan Geldhab*, 1818, vídeňské vydání 1826).

Druhá kapitola pojednává o obsahových anotacích jednotlivých kapitol *Pana Tadeáše* a digresích, třetí o vedlejších postavách díla a onomastickém temperamentu A. Mickiewicze (hra se jmény). Provozkující je pojednání o starých a mladých v *Panu Tadeášovi* – to je ostatně téma romantické i antiromantické (Puškinův *Evžen Oněgin*, Gončarovův *Všední příběh*) a o vypravěči básně. Módnímu tématu rétoriky vyhovuje autor v analýze řeči postav (kapitola šestá). Současně přesvědčivě ukazuje, že Mickiewiczova epika je dilem populárním, stylizovaným jako lidové vyprávění (*Heřman a Dorota*), že byla určena nejen k čtení, ale i k deklamaci nebo hlasitému čtení a poslechu. Na struktuře promluv jednotlivých postav autor ukazuje na dodržování rétorických pravidel (exordium, propositio, argumentatio, refutatio, narratio). Potíže s Epilogem vykládá Piechota v poslední kapitole (jde o praetext, součást díla, volnou součást díla?): Epilog zůstal nedokončený, otevřený. Studie o badateli a editorovi *Pana Tadeáše* Zbigniewu Jerzym Nowakovi svazek uzavírá.

Monografie vyniká střízlivostí, ponorem do materiálu i sekundární literatury, především však literárněhistorickou orientací. Kromě genealogického přístupu je tu však i výrazný poetologický a strukturální aspekt. Otázka je, zda by takovému bádání neprospěl dnes módní aspekt antropologický a kulturologický, ale především posílení genealogicko-komparatistického pohledu: začlenění do systematického evropského kontextu a hlubší ponor do žánru se ukázal jako plodný již v případě Puškinova *Evžena Oněgina* i Máchova *Máje*. Z tohoto hlediska Piechota analyzuje jen tradiční literární

kontext polský, i když se tu nabízí nejen transgrese poéma – gavenda – rétorika, ale také narativní báseň – román, resp. napětí mezi epikou, prózou a veršem.

Nicméně nové pohledy na textové souvztažnosti a genezi jednotlivých partií čini z knihy přínosné polonikum, které má i širší teoretické a metodologické důsledky.

Ivo Pospišil

Slovenská literatura v evropském kontextu

Slowacja w obliczu Europy. Sonda. Materiały z konferencji naukowej pod redakcją Haliny Janaszek-Ivaničkovej. Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego 2000. 185 pp.

Sjednocujícím tématem statí uspořádaných ve sborníku *Slowacja w obliczu Europy* se stala slovenská literatura a její souvislosti s kulturním děním v ostatní Evropě. Na jedné straně je slovenská literatura chápána jako svébytná celistvost, na straně druhé jako komplementární součást evropských literatur od středověku až podnes. Jako by tím bylo obrazně vyjádřeno, jak současní intelektuálové v době globalizace vnímají dvojsečný a historicky proměnlivý vztah region – univerzum.

Hned první příspěvek ve sborníku, který pochází od Haliny Janaszek-Ivaničkové (Warszawa, Katowice), redaktorky svazku, se týká svazků Slovenska se západními myšlenkovými proudy. Prezentuje je na příkladě světově proslulého slovenského spisovatele Dominika Tataruky, známého svým pozitivním vztahem k francouzským autorům, zejména existencialisticky orientovaným (A. Camus, J.-P. Sartre, A. Malraux), z nichž převzal a ve slovenském prostředí funkčně adaptoval jejich svobodné (francouzské) myšlení. Tatarukovy úvahy o tradici, magičnosti slovesného umění atd., uložené např. ve výboru z jeho úvah pod titulem *Kultúra ako obcovanie* (1996), měly výrazný vliv při modelování nové koncepce slovenské kultury otevřené světu. H. Janaszek-Ivaničková přitom dochází k závěru, že Tataruku silně podněcovaly práce Malrauxe, ale oproti francouzskému mysliteli byl Tataruka přece jen pragmatičtější.

Na mezinárodní aspekty v tzv. knížkách lidového čtení na Slovensku upozornila Zuzana Hurtajová (Banská Bystrica). Zájem o tento vědecky dlouho opomíjený žánrový komplex literárního systému zaznamenáváme rovněž v naší literárněvědné bohemistice (zejména v pracích Jaroslava Kolára, jehož péčí v roce 2000 vyšly tři knížky lidového čtení – o Meluzině, Jenověře a o Mageloně). Hurtajová – ve shodě s výsledky ostatních slovenských badatelů (P. Liba, J. Minárik) – dovozuje, jak velickou úlohu sehrála tato čtenářsky oblíbená zábavná a mravoučná próza při výměně mezinárodního literárního fondu: „Ludové knížky, v ktorých sa pretláčala staršia európska zábavná mravoučná próza, sú dôkazom, že Slovensko sa nikdy hermeticky neuzatváralo do svojich karpatských kotlín, ale od najstarších čias prijímalo všefudské svetové kultúrne hodnoty, participovalo na nich a tvorivo ich rozvíjalo.“ K analogickým závěrům dochází rovněž